

Rocznik Sławistyczny, t. LXXIV, 2025

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rsław.2025.156399

Jadwiga Waniakowa*

Instytut Języka Polskiego PAN
Kraków

Problemy z nazwami roślin w związku z rozwojem taksonomii botanicznej (na przykładzie wybranych nazw kąkolu polnego, *Agrostemma githago* L.)

Ogólnie wiadomo, że nazwy roślin są motywowane ich szeroko pojętymi cechami, jak wygląd, cechy wegetacyjne, zastosowanie, miejsce występowania, właściwości lecznicze (lub trujące), zapach, przypisywane właściwości magiczne itd. Te ogólne cechy można podzielić na bardziej szczegółowe (szerzej: Waniakowa, 2012, ss. 67–68; Dębowski & Waniakowa, 2019, ss. 173–200). Taka motywacja odnosi się nie tylko do nazw naukowych roślin, ale też do nazw potocznych i gwarowych. Te ostatnie mają różne źródła pochodzenia (więcej: Waniakowa, 2012, ss. 140, 186–187), między innymi są to nazwy odziedziczone, w tym te będące w użyciu dawno temu, w staropolszczyźnie, i poświadczone w polskich tekstach stosunkowo wcześniej. Są też wśród nich niekiedy, poświadczone później, dawne nazwy naukowe, które współcześnie już nie są używane. W toku badań niejednokrotnie okazuje się, że nazwy gwarowe i dawniej używane nazwy naukowe, odpowiadające określonym gatunkom roślin, znajdują wprawdzie poświadczenia w przeszłości, ale te dawne nazwy odnoszą się do zupełnie innych niż współcześnie gatunków i rodzajów roślin. Stąd wynikają spore problemy identyfikacyjne. Jest oczywiste, że powodów tych kłopotów jest wiele, jednak w tym tekście skupiam się tylko na jednym z nich.

---

* Jadwiga Waniakowa, Professor, Institute of the Polish Language of the Polish Academy of Sciences: Kraków, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1651-1572>.

e-mail: jadwiga.waniakowa@ijp.pan.pl.

Celem artykułu jest wykazanie, że jedną z przyczyn problemów w przyporządkowaniu nazwy do właściwego gatunku rośliny są zmiany w taksonomii botanicznej. Czynie to, ograniczając się do jednego przykładu, mianowicie do wybranych, ale nie zawsze gwarowych, nazw kąkol polnego, *Agrostemma githago* L. Nie trzeba nikogo przekonywać, że identyfikacja jest kluczowa w badaniu nazw roślin, ponieważ stanowi podstawę właściwego określania cech gatunkowych, a następnie znajdowania odpowiedniej motywacji nazw roślin (por. Waniakowa, 2017, s. 460). Poniżej podaję oraz w miarę możliwości analizuję nazwy kąkol, które sprawiają kłopoty pod względem identyfikacyjnym, gdy chodzi o poświadczenia historyczne w języku polskim. Nie ma pewności co do tego, które z poniższych nazw były lub są używane w gwarach, ponieważ źródła, z których korzystam, najczęściej nie określają, czy dana nazwa jest gwarowa. Zwykle nie podają one też lokalizacji geograficznej nazw.

Czarnucha: Majewski SN; Bobrowicz (online); SW (1900–1927) (s.v. *firletka*); SWil (1861) (s.v. *firletka, czarnucha*)¹. Nazwa jest notowana od roku 1460, ale odnosi się do czarnuszki siewnej, *Nigella sativa* L. (SStp. s.v.), w tymże znaczeniu występuje potem u Falimirza (1534), Siennika (1564) i Calepina (Calepinus, 1590) (por. SP XVI s.v.), a także u Lindego SJP (1807–1814). W znaczeniu kąkol pojawia się u Szymona z Łowicza (1537); występuje też u Rostafińskiego (1900) jako jedno z możliwych określeń rodzaju *Agrostemma*; por. bułg. gw. *черника* ‘kąkol polny, *Agrostemma githago* L.’ (Ахтаров, 1939), też por. śląc. *nigella* ‘kąkol polny, *Agrostemma githago* L., czarnuszka siewna, *Nigella sativa* L., *Lolium temulentum* L.’ (Symb., MCM, t. 1, ss. 112, 160, 163). W tym kontekście warto zaznaczyć, że nazwa *czarnucha* jest wiernym tłumaczeniem śląc. *nigella*, gdzie łac. *nigellus* ‘czarniawy, czarniuchny, ciemny’ stanowi deminutivum od przymiotnika *niger* ‘czarny’ (Genaust, 2005, ss. 418–419). Motywacją nazwy są najprawdopodobniej czarne nasiona obu roślin. W SW (1900–1927) (s.v. *firletka*) forma *czarnucha* jest przypisana do *Lychnis githago*, zatem nazwa odnosi się do kąkol polnego, *Agrostemma githago* L., bowiem jego dawniej używana naukowa nazwa łacińska to *Lychnis githago* (L.) Scop. Widać stąd, że kąkol był zaliczany kiedyś do rodzaju *firletka*, *Lychnis*, a kąkol polny określano łacińskim mianem *Lychnis githago* (L.) Scop. Warto też nadmienić, że nazwa *czarnucha* (wymienne z określeniem *kąkol*) już w języku staropolskim mogła się odnosić do trzech rodzajów roślin: kąkol polnego, *Agrostemma githago* L., czarnuszki siewnej, *Nigella sativa* L. i życicy rocznej, *Lolium temulentum* L., a niekiedy i *czarnucha*, i *kąkol* oznaczały ten sam gatunek. Ten stan rzeczy utrzymuje się jeszcze w wieku XVI (por. SP XVI s.v. *kąkolica*; Kamper-Warejko, 2009, s. 231; 2016, s. 103). Problem mieszania nazw czarnuszki siewnej, kąkol polnego i życicy rocznej wynika z dawnego nazywania kąkol między innymi łacińskim określeniem *nigella*, którego dawniej używano również do nazywania czarnuszki, a także

¹ W SGP (s.v. *czarnucha*) tylko w znaczeniu ‘czarnuszka, *Nigella*’.

życicy (por. Marzell, 2000, I szp., ss. 153–154, II szp., ss. 1361–1362, III szp., ss. 318, 325, Symb., MCM, t. 1, ss. 112, 160, 163). Ponadto zarówno kąkol, czarnuszka, jak i życica dawniej były określane łacińskim mianem *git(h)* ‘czarnuszka siewna, *Nigella sativa* L.’ (por. Marzell, 2000, I szp., ss. 153–154, II szp., ss. 1361–1362, III szp., s. 318), co było motywowane podobieństwem czarnych nasion tych roślin (por. Genauast, 2005, ss. 266–267).

Czarnucha żytnia: (daw.) Bobrowicz (online); SW (1900–1927) (s.v. *firletka*)², SWil (s.v. *czarnucha*, *firletka*); – podobne zestawienie, *czarnucha żytna*, występuje u Syreniusza (1613), potem u Kluka (1786–1788) jako część zestawienia *kąkolnica czarnucha żytna* (por. niżej) oraz u Lindego SJP. Motywacja nazwy jest identyczna jak przy *czarnusze*, jednak zestawienie to odnosi się też do miejsca występowania kąkolu, mianowicie pośród żyta. Należy zauważyć, że w SW poświęcenie nazwy widnieje pod hasłem *firletka*, ponieważ kąkol uważano za gatunek *firletki* (por. wyżej).

Czarnuszka: SW (s.v. *firletka*)³; SWil (s.v. *czarnucha*, *czarnuszka*); – nazwa jest poświęcona w roku 1491 i odnosi się do czarnuszki siewnej, *Nigella sativa* L. (SStp. s.v.); potem pojawia się u Falimirza (1534) również w tymże znaczeniu (por. SP XVI s.v.), podobnie u Lindego SJP. W SW i SWil nazwa *czarnuszka* ma znaczenie ‘*Lychnis githago*’, zatem nazwa odnosi się do kąkolu polnego, *Agrostemma githago* L.; pochodzenie i motywacja nazwy są identyczne jak przy *czarnusze* (por. wyżej).

Firletka: Bobrowicz (online); SWil (s.v.); – nazwa jest poświęcona od roku 1460 i odnosi się do *firletki kwiecistej*, *Lychnis coronaria* Desv. (SStp. s.v.); notuje ją ze staropolszczyzny też A. Waga (1849) jako określenie całego rodzaju *Lychnis*. Nazwa *firletka* w odniesieniu do kąkolu wynika z zaliczania kąkolu do rodzaju *Lychnis*⁴. Rodzaj ten należy do rodziny goździkowatych (Caryophyllaceae), jednak nowsze ujęcia taksonomiczne traktują go jako podrodzaj rodzaju *Silene*, czyli lepnicy. Stąd jedyny występujący w Polsce w stanie dzikim gatunek *firletki* – *firletka poszarpana*, *Lychnis flos-cuculi* L. – ma współczesny odpowiednik łaciński *Silene flos-cuculi* (L.)⁵.

Firletka kąkol: Bobrowicz (online); SWil (s.v. *czarnucha*); – zestawienie pojawia się u Józefa Jundziłła (1830); nie ma ono charakteru gwarowego. Występowanie nazwy u J. Jundziłła świadczy o tym, że była to dawniej jedna z polskich nazw naukowych kąkolu. Jest to kolejne świadectwo, że kąkol zaliczano do rodzaju *firletka*, *Lychnis*, a kąkol polny określano łacińskim mianem *Lychnis githago* (L.) Scop. (por. wyżej).

² Brak w SGP.

³ W SGP (s.v. *czarnuszka*) tylko w znaczeniu ‘czarnuszka, *Nigella*’.

⁴ W SGP (s.v. *firletka*) tylko w znaczeniu ‘*firletka poszarpana*, *Lychnis flos-cuculi* L.’.

⁵ Por. Plants of the World Online: <https://powo.science.kew.org/taxon/urn:lsid:ipni.org:names:911444-1> (dostęp: 4.08.2025).

Firletka kąkol zwyczajny: Bobrowicz (online); SW (s.v. *firletka*); SWil (s.v. *firletka*); w SW nazwa zdefiniowana jako *Lychnis githago*, stąd można wnosić, że jest to kąkol polny, *Agrostemma githago* L., którego dawniejsza naukowa nazwa łacińska to *Lychnis githago* (L.) Scop. (por. wyżej). Niewątpliwie zestawienie to było w przeszłości nazwą naukową kąkolu polnego, odróżniającą go nominalnie od najczęściej spotykanej w Polsce firletki poszarpanej, *Lychnis flos-cuculi* L. i innych gatunków firletki.

Kąkol (*kankol*, *kukil*, *kukol*, *kukul*, *kunkol*, *konkul*, *kąkól*, *kokol*): nazwa powszechna w gwarach; USK (1995); SGL (2017, t. 5, ss. 204–205); Rogowska-Cybulska (2005); Bobrowicz (online); Wierzbička (2023); kart. SGP; Zaręba (1960). W SWil nazwa *kąkol* występuje przede wszystkim w znaczeniu ‘życica, *Lolium*’, ale także ‘kąkol, *Agrostemma*’⁶, podobnie w SW. Rostafiński (1900) podaje tę nazwę ze słowniczków średniowiecznych (także w formach *kukol* i *kunkol*), ale jako określenie życicy rocznej, *Lolium temulentum* L., z drugiej strony, średniowieczne łacińskie odpowiedniki *gith* i *githis* mogłyby wskazywać także na kąkol (por. Symb., MCM, t. 1, s. 112), ponadto SStp. (s.v. *kąkol*) za Rostafińskim podaje zestawienie <*czarni kankol*> z roku 1464 w znaczeniu *Agrostemma githago* L.; nazwa *kąkol* występuje w większości zielników i słowników: jest u Murmeliusza (1526), u Falimirza (1534), Szymona z Łowicza (1537), Spiczyńskiego (1542), Mączyńskiego (1564), Siennika (1568), Marcina z Urzędowa (1595) (por. też SP XVI s.v.), u Syreniusza (1613), Murmeliusza (1615), Knapiusza TPLG (1621–1632) i Trotza (1764) (por. Spólnik, 1990, s. 24); nazwę *kąkol* notuje też A. Waga (1849) z roku 1785; notuje ją też Linde SJP, ale w znaczeniu ‘życica, *Lolium*’; nazwa występuje także u Rostafińskiego (1900) jako jedno z możliwych określeń rodzaju *Agrostemma* (ale wcale nie najpopularniejsze); por. stczes. *kúkol* (też w znaczeniu ‘życica, *Lolium*’), czes. *koukol*, czes. gw. *kukol*, słow. *kúkol*, ros. *куколь* (też w znaczeniu ‘firletka, *Lychnis*’), ukr. *кукіль* (także w znaczeniu ‘życica, *Lolium*’, Сабадош, 2014, s. 183), słoweń. *kokolj*, chorw., serb. *kukolj*, bułg. *къкъл* (Boryś SEJP s.v. *kąkol*; Sławski SEJP s.v. *kąkol*; Vasmer REW, s.v. *куколь*; Machek, 1954, s. 77; Wróbel, 2004, s. 24, Rystonová 2007; Buffa, 1972), ukr. *кукіль*, ukr. gw. *kokil*, *konkal*, *kukil*, *kukol*, *kukul* (Makowiecki, 1936), dłuż. *kukel*, *kukol*, głuż. *kokol*, *kukjel* i wiele innych form z języków słowiańskich (por. Sławski SEJP s.v. *kąkol*), por. też głuż. *kukel* (Radyserb-Wjela, 1909; Lajnert, 1954). Pol. *kąkol* kontynuuje psł. **kąkol’b*, prawdopodobnie z pierwotnego **konkol-j-b* < **kolkol-j-b* (z dysymilacją na odległość: $n - l < l - l$), derywatu z przyrostkiem **-j-b* od psł. **kolkol’b* ‘narzędzie dźwiękowe (z wypalanej gliny) typu grzechotki czy kołatki’, wtórnie ‘dzwonek, dzwon’ (por. strus. *kolokol’b* ‘dzwon’), prawdopodobnie pokrewnego z lit. *kānkalas* (< **kalkalas*) ‘dzwonek, brzękadło’, też ‘roślina – dzwonek okrągłolistny’ (por. Boryś SEJP s.v. *kąkol*; Меркулова,

⁶ W SWil i SW (s.v. *kąkol*) zestawienie *kąkol ogrodowy* odnosi się do aksamitki, *Tagetes* (prawdopodobnie ze względu na kształt kwiatów obydwu rodzajów).

1967, s. 131)⁷. Jak widać, podstawa jest tu onomatopeiczna i pierwotnie odnosiła się do dzwonu. Leksem zaczął oznaczać roślinę, ponieważ jej kwiat ma kształt dzwonka (długa szypułka, z której wychylają się płatki korony), por. Borys SEJP s. v. *kąkol*, zob. też Sławski SEJP s. v. *kąkol*, Vasmer REW s. v. *кучоль*, Machek (1954, s. 77), Wróbel (2004, s. 24), Spólnik (1990, s. 64). Ze względu na pokrewieństwo z formą litewską Anna Spólnik (1990, s. 64) uznaje *kąkol* za nazwę o rodowodzie bałtosłowiańskim (por. Waniakowa, 2012, ss. 146–147). Już Rostański (Symb., MCM, t. 1, ss. 359–360) zwraca uwagę, że wskazane wyżej zamieszanie z nazwami trzech rodzajów roślin: życicy rocznej, *Lolium temulentum* L., *kąkolu* polnego, *Agrostemma githago* L. i czarnuszki siewnej, *Nigella sativa* L. datuje się od starożytności. Następnie kolejno dokładnie omawia poszczególne źródła pod względem występowania wszystkich nazw tych trzech roślin. Należy podkreślić, że między życicą roczną, *Lolium temulentum* L., a *kąkołem* polnym, *Agrostemma githago* L. nie ma żadnego podobieństwa. Mieszanie gatunków pod wspólną nazwą *kąkol* ma początek w tłumaczeniu przypowieści o chwacie w Ewangelii św. Mateusza (Mt 13, 24–25), bo trzeba pamiętać, że i życica, i *kąkol* są chwastami rosnącymi w zbożu.

Nazwa *kąkol* jest niezwykle produktywna, jeśli chodzi o tworzenie nowych określeń botanicznych. Stanowi podstawę wielu zestawień i derywatów odnoszących się – co interesujące – zarówno w historii języka polskiego, jak i w gwarach głównie do *kąkolu* polnego, *Agrostemma githago* L. Oto one:

Czerwony kąkol: Spisz [Sł]⁸; kart. SGP;

Kąkol pospolity: Majewski SN; Bobrowicz (online); – zestawienie pojawia się u S. B. Jundziłła 1811;

Kąkol swojski: ok. Grodna [Bruś]; Bobrowicz (online);

Kąkol zbożowy: Bobrowicz (online);

Kąkol zwyczajny: SWil (s.v. *firletka*);

Kąkola: lub; K (t. 2, s. 230); Bobrowicz (online); (gw.) SW; kart. SGP;

Kąkolek: (gw.) SW; kart. SGP;

Kąkolik: SW; – nazwa występuje też u Lindego SJP i w SWil, ale odnosi się *firletki* kwiecistej, *Lychnis coronaria* Desv.

Kąkolka: koniń; kart. SGP;

Kąkolnica: (daw.) Majewski SN; Bobrowicz (online); SW (s.v. *firletka*, *kąkolnica*)⁹; Szcześniak (2022); w SWil *kąkolnica* w kilku znaczeniach: przede wszyst-

⁷ Inaczej Bańkowski ESJP (s.v. *kąkol*), który wywodzi ten wyraz od **kək-oljъ*, jako pokrewnego z lit. *keñkti* ‘szkodzić’, lub **kə-kol-jъ*, jako pokrewnego z **kolti*. Pomijając prawdopodobieństwo tych hipotez, dziwi błędny zapis z *-ъ* występującym po *-j-*.

⁸ Skróty lokalizacji geograficznych za SGP.

⁹ W SW *kąkol* i *kąkolnica* mają po dwa główne znaczenia ‘życica, *Lolium*’ i ‘*kąkol*, *Agrostemma*’. To ostatnie jest definiowane w SW jako *Lychnis githago*. Poza tym s.v. *firletka*

kim ‘kąkol, Agrostemma’, ale także ‘życica, Lolium’; forma zbliżona fonologicznie i słowotwórczo, mianowicie *kąkolica*, jest poświadczona w roku 1468 (Waga, 1849), formę tę podaje także SS^tp. (s.v. *kąkolica*) z roku 1460, występuje ona też u Falimirza (1534) najprawdopodobniej w znaczeniu ‘kąkol polny, Agrostemma githago L.’ (por. SP XVI s.v.), Murmeliusz (1526) podaje postać *kokolica* (por. Spólnik, 1990, ss. 24)¹⁰; nazwę *kąkolnica* notuje Syreniusz (1613), Knapiusz TPLG (1621–1632), następnie Kluk (1786–1788) jako nazwę całego rodzaju Agrostemma i Linde SJP; nazwa występuje także u Rostafińskiego (1900) jako podstawowe określenie rodzaju Agrostemma.

Derywat *kąkolnica* był na tyle często używany, że sam stał się podstawą kilku zestawień również odnoszących się jedynie do kąkolu, Agrostemma:

Kąkolnica czarnucha żytna: Bobrowicz (online); – zestawienie występuje u Kluka (1786–1788); ewidentnie jest nazwą naukową, używaną w II połowie XVIII wieku. W trójczłonowej nazwie Jan Krzysztof Kluk połączył nazwę rodzajową *kąkolnica* (por. wyżej) z zestawieniem *czarnucha żytna* występującym u Syreniusza (1613) i oznaczającym kąkol polny (por. wyżej);

Kąkolnica polna: Majewski SN; Bobrowicz (online);

Kąkolnica pospolita: Majewski SN; Bobrowicz (online);

Kąkolnica zbożowa: Bobrowicz (online).

Zestawienia powyższe nie mają charakteru gwarowego. Z pewnością są to nazwy używane dawniej w nomenklaturze naukowej przez różnych przyrodników. Jeśli któraś z nich byłaby poświadczona w gwarach, to byłby to dowód na to, że niektóre z dawnych nazw naukowych roślin przeniknęły do gwar i się w nich utrzymują. Tak się często zdarza, ale w tym wypadku nie ma pewności co do poświadczeń w gwarach.

Zmierzając do podsumowania, warto wymienić wszystkie rodzaje i gatunki, które były nazewniczo mieszane z kąkołem polnym (*Agrostemma githago* L.) w historii polszczyzny. Są one następujące: gatunek czarnuszka siewna (*Nigella sativa* L.), gatunek życica roczna (*Lolium temulentum* L.) oraz rodzaj firletka (*Lychnis*). Jak widać, jest ich aż trzy, zatem całkiem sporo. Co więcej, jak widać z przedstawionych powyżej poświadczeń odpowiedników polskiej nazwy *kąkol* z innych języków słowiańskich, także w słowiańszczyźnie dotyczyły one życicy,

---

autorzy SW identyfikują formę *kąkolnica* również jako *Lychnis githago*, bo jest to dawna łacińska nazwa naukowa odnosząca się do kąkolu polnego, *Agrostemma githago* L.), współcześnie podawana jako nazwa synonimiczna *Lychnis githago* (L.) Scop.

¹⁰ Co ciekawe, w gwarach ukraińskich nazwy *куколиця, кукільниця, кукольникця*, które stanowią derywaty od *кукіль* odnoszą się do innych niż kąkol roślin, jak bniec, *Melandrium Rohl*, lepnica rozdęta, *Silene vulgaris* (Moench) Garcke, lepnica zwisła, *Silene nutans* L. (Сабадош, 2014, s. 234-235). Taka sytuacja też pokazuje trudności identyfikacyjne. Za zwrócenie mi na to uwagi dziękuję bardzo Recenzentowi tego tekstu.

czarnuszki bądź firletki. Taka sytuacja powoduje, że w dawniejszych opracowaniach dotyczących nazw roślin w innych językach odpowiednie określenia kąkolu polnego (*Agrostemma gihago* L.) są zgromadzone pod jednym z czterech możliwych terminów łacińskich¹¹. Wyniki przedstawionych wyżej analiz wskazują, że w tym wypadku sednem i początkiem polisemiczności nazw roślin oraz ich homonimii jest określanie w średniowieczu tymi samymi nazwami łacińskimi kilku różnych rodzajów roślin ze względu na podobieństwo (w omawianych przykładach – podobieństwo nasion). Wydaje się, że jest to powód polisemiczności i homonimii także w odniesieniu do innych gatunków roślin, ale za każdym razem należy wszystko zbadać diachronicznie. W dalszej kolejności do polisemii i homonimii przyczyniły się zmiany w taksonomii botanicznej. Warto też zauważyć, że wszystkie omawiane tu nazwy są ze sobą powiązane, i to potrójnie: taksonomicznie (odzwierciedlając początkową zbieżność i późniejsze zmiany w taksonomii botanicznej w ciągu dziejów), kulturowo (oddając utrwalony przez wieki przekaz ewangeliczny w odniesieniu do kąkolu i życia) oraz językowo (poprzez derywaty i zestawienia, które są oparte na tych samych podstawach).

Z przedstawionych powyżej rozważań wynika, że zarówno początkowe rozchwianie taksonomiczne, jak i wielowiekowy rozwój taksonomii botanicznej – od starożytności po współczesność – stanowią jeden z ważniejszych powodów trudności identyfikacyjnych w nazewnictwie roślin.

Zaprezentowane analizy pokazują także, że nazwy roślin warto badać diachronicznie. Tylko wówczas w sposób miarodajny możemy orzekać o pochodzeniu danej nazwy, to jest rozstrzygać, czy jest ona na przykład autentycznie gwarowa, to jest powstała na gruncie gwarowym, czy jest odziedziczona. Co więcej, śledząc historię nazwy, możemy określić sedno problemów identyfikacyjnych. W związku z tym należy na koniec podkreślić, że badacz gwarowych nazw powinien nie tylko dobrze się orientować w cechach gatunkowych roślin, ale też w historii taksonomii botanicznej. To pozwala bowiem na uporządkowanie pozornego chaosu w nazwach i odkrycie przyczyn historycznej oraz gwarowej polisemii i homonimii w nazwach roślin.

---

¹¹ Na przykład u Annenkova (Анненков, 1878) w haśle *Agrostemma* jest odsyłacz do *Lychnis*, przy czym nazwy kąkolu są pod hasłem *Lychnis githago*, w którym widnieje kilka możliwych synonimów łacińskich.

Wykaz skrótów

Bańkowski ESJP	–	<i>Etymologiczny słownik języka polskiego</i> (Bańkowski, 2000).
Bobrowicz (online)	–	<i>Słownik polskiego języka przyrodniczego</i> (Bobrowicz, online).
Boryś SEJP	–	<i>Słownik etymologiczny języka polskiego</i> (Boryś, 2005).
K	–	<i>Słownik gwar polskich</i> (Karłowicz, 1900–1911).
kart. SGP	–	kartoteka <i>Słownika gwar polskich</i> , opr. przez Pracownię Dialektologii Polskiej (dawniej: Zakład Dialektologii Polskiej) Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie.
Knapiusz TPLG	–	<i>Thesaurus polono-latino-graecus</i> (Knapiusz, 1621–1632).
Majewski SN	–	<i>Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych</i> (Majewski, 1889–1898).
SGL	–	<i>Słownik gwar Lubelszczyzny</i> (Pelcowa, 2017).
SGP	–	<i>Słownik gwar polskich</i> (Karaś i in., 1977–2018).
Sławski SEJP	–	<i>Słownik etymologiczny języka polskiego</i> (Sławski, 1952–1982).
SP XVI	–	<i>Słownik polszczyzny XVI wieku</i> (Mayenowa i in., 1966 i n.).
SStp.	–	<i>Słownik staropolski</i> (Urbańczyk, 1953–2002).
SW		<i>Słownik języka polskiego</i> (Karłowicz i in., 1900–1927).
SWil		<i>Słownik języka polskiego</i> (Zdanowicz i in., 1861).
Symb.		<i>Symbola ad historiam naturalem [...]</i> (Rostafiński, MCM).
Syreniusz		<i>Zielnik Herbarzem z ięzyka Łacińskiego zowią</i> (Syrenius, 1613).
USK		<i>Układ słów kluczowych dla bazy danych [...]</i> (Robotycki, 1995).
Vasmer REW		<i>Russisches etymologisches Wörterbuch</i> (Vasmer, 1953–1958).

Źródła internetowe:

Plants of the World Online: <https://powo.science.kew.org/taxon/urn:lsid:ipni.org:names:911444-1> (dostęp: 4.08.2025).

Literatura

- Bańkowski, A. (2000). *Etymologiczny słownik języka polskiego* (T. 1–2: A–P) [Bańkowski ESJP]. Warszawa.
- Bobrowicz, G. (online). *Słownik polskiego języka przyrodniczego*. <http://bobrowicz.eu/pl/sownik-przyrodniczy/> (dostęp: 27.11.2023).
- Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego* [Boryś SEJP]. Kraków.
- Buffa, F. (1972). *Vznik a vývin slovenskej botanickej ariorumury. K histórii slovenského odborného slovníka*. Bratislava.

- Calepinus, A. (1590). *Dictionarivm Vndecim Lingvarvm* [...]. Basileae.
- Dębowski, P., & Waniakowa, J. (2019). Semantic Motivation of Plant Names as Part of their Etymology. W A. Villalva, & G. Williams (Red.). *The Landscape of Lexicography* (ss. 173–200). Lisboa ; Aveiro.
- Falimirz, S. (1534). *O ziołach i mocy jich*. Kraków.
- Genaust, H. (2005). *Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen*. Dritte, vollständig überarbeitete und erweiterte Ausgabe. Hamburg.
- Jundziłł, J. (1830). *Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących iako i oswojonych podług wydania szesnastego układu roślin Linneusza*. Wilno.
- Jundziłł, S.B. (1811). *Opisanie roślin litewskich według układu Linneusza*, Wilno.
- Kamper-Warejko, J. (2009). XVI-wieczne nazwy polskich roślin jako świadectwo rozwoju języka. Na podstawie «Książ o gospodarstwie» Piotra Krescencjusza. W D. Bieńkowska, A. Lenartowicz (Red.). *Tajemnice rozwoju* (ss. 223–234). Łódź.
- Kamper-Warejko, J. (2016) *Słownictwo botaniczne w polskim tłumaczeniu „Książ o gospodarstwie” (1571) Piotra Krescencjusza na tle epoki*. Toruń.
- Karaś, M., Urbańczyk, S., Reichan, J., & Okoniowa J. (1979–2018). *Słownik gwar polskich* [SGP]. Opr. Przez Pracownię Dialektologii Polskiej (dawniej: Zakład Dialektologii Polskiej) Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie. Wrocław; Kraków etc.
- Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich* [K] (T. 1–6). Kraków.
- Karłowicz, J., Kryński, A., & Niedźwiedzki, W. (1900–1927). *Słownik języka polskiego* [SW] (T. 1–8). Warszawa (Tzw. Słownik warszawski).
- Kluk, J.K. (1786–1788). *Dykcjonarz roślinny* [...] (T. 1–3). Warszawa [Przedruk techniką fotooffsetową, Warszawa 1985].
- Knapiusz, G. (1621–1632). *Thesaurus polono-latino-graecus in tres tomos divisus* [Knapiusz TPLG] (T. 1–3). Cracoviae.
- Lajnert, J. (1954). *Rostlinske mjena serbske, němske, laćanske rjadowane po přirodnym systemje*. Berlin.
- Linde, S.B. (1807–1814). *Słownik języka polskiego* [Linde SJP] (T. 1–6). Warszawa.
- Machek, V. (1954). *Česká a slovenská jména rostlin*. Praha.
- Mączyński, J. (1564). *Lexicon Latino Polonicum ex optimis latinae linguae Scriptoribus concinnatum*. Regiomonti Borussiae [Konigsberg].
- Majewski, E. (1889–1898). *Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich* [...] [Majewski SN] (T. 1–2). Warszawa.
- Makowiecki, S. (1936). *Słownik botaniczny lacińsko-maloruski*. Kraków.
- Marcin z Urzędowa (1595). *Herbarz polski* [...]. Kraków.
- Marzell, H. (2000). *Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen* (T. 1–5). Lizenzausgabe Parkland Verlag, Fotomechanischer Nachdruck der Erstausgabe 1943–1958. Köln.
- Mayenowa, M.R., Pepłowski, F., & Mrowcewicz, K. (Red.). (1966–). *Słownik polszczyzny XVI wieku* [SP XVI] (T. 1–36). Wrocław etc.
- Murmeliusz, J. (1526). *Dictionarium ariorum rerum* [...]. Cracoviae.
- Murmeliusz, J. (1615). *Dictionarium trium linguarum*, nowo wydany przez J. Sibeneychera. Kraków.
- Pelcowa, H. (2017). *Słownik gwar Lubelszczyzny* (T. 5: *Świat roślin*) [SGL]. Lublin.

- Radyserb-Wjela, J. (1909). *Serbske rostlinske mjena w dwémaj dźéłomaj a sedmjoch stawach po abejcejskim rjedze*. Čestny pomnik za serbskeho přirodospytnika njeboh Michała Rostoka zestajał njeboh Jan Radyserb-Wjela, zrijadował a za čišć přihotował Matej Urban. Budyšin.
- Robotycki, Cz. (Red.). (1995). *Układ słów kluczowych dla bazy danych o źródłach etnograficznych (kultura ludowa Karpat polskich)* [USK]. Kraków.
- Rogowska-Cybulska, E. (2005). *Gwarowy obraz roślin w świetle aktywności nomenclacyjnej ich nazw (na przykładzie gwary wsi Wagi w powiecie łomżyńskim)*. Gdańsk.
- Rostafiński, J. (1900). *Słownik polskich imion rodzajów oraz wyższych skupień roślin poprzedzony historyczną rozprawą o źródłach*. Kraków.
- Rostafiński, J. (MCM). *Symbola ad historiam naturalem medii aevi [...]* [Symb.] (T. 1–2). Cracoviae.
- Rystonová, I. (2007). *Průvodce lidovými názvy rostlin i jiných léčivých přírodnin a jejich produktu*. Praha.
- Siennik, M. (1564). *Lekarstwa doświadczone [...]*. Kraków.
- Siennik, M. (1568). *Herbarz, to iest zioł tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie [...]*. Kraków.
- Sławski, F. (1952–1982). *Słownik etymologiczny języka polskiego* [Sławski SEJP] (T. 1–5: A–Ł). Kraków.
- Spiczynski, H. (1542). *O ziołach tutecznych y zamorskich y mocy ich [...]*. Kraków.
- Spólnik, A. (1990). *Nazwy polskich roślin do XVIII wieku* (Prace Komisji Językoznawstwa PAN w Krakowie ; 58). Wrocław etc.
- Syrenius, S. (1613). *Zielnik Herbarzem z ięzyka Łacińskiego zowią [...]* [Syreniusz]. Cracoviae.
- Szcześniak, K. (2022). *Świat zamów światem roślin na pograniczu wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny*. Gdańsk.
- Szymon z Łowicza (1537). *Enchiridion medicinae [...]*. Kraków.
- Trotz, M.A. (1764). *Nowy dykcjonarz, to jest mownik polsko-niemiecko-francuski [...]*. Leipzig.
- Urbańczyk, S. (Red.). (1953–2002). *Słownik staropolski* [SSStp.] (T. 1–11). Wrocław.
- Vasmer, M. (1953–1958). *Russisches etymologisches Wörterbuch* [Vasmer REW] (T. 1–3). Heidelberg.
- Waga, A. (1849). *Flora polska. Rejestra*. Warszawa.
- Waniakowa, J. (2012). *Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim. Zagadnienia ogólne*. Kraków.
- Waniakowa, J. (2017). The problem of plant identification in etymological research on Slavic phytonymy. W I. Janyškova, H. Karlikova, & V. Boček (Red.). *Etymological research into Czech. Proceedings of the Etymological Symposium Brno 2017, 12–14 September 2017, Brno* (s. 459–470). (Studia etymologica Brunensia, Vol. 22). Praha.
- Wierzbicka, A. (2023). *Nazwy roślin jako zwierciadło wiejskiego świata (na materiale gwary kujawskiej)*. Łódź.
- Wróbel, H. (2004). *Związki staroczesko-staropolskie w terminologii botanicznej*. Kraków [Przedruk z: *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach. Prace Katedry Języka Polskiego*, 2 (1962), 105–137].

- Zaręba, A. (1960). Z geografii słowiańskich nazw chwastów. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 24; *Prace Językoznawcze*, 3, 15–50.
- Zdanowicz, A., Szyszko, M.B., & Filipowicz, J. i in. (1861). *Słownik języka polskiego* [Swil] (T. 1–2). Wilno (Tzw. Słownik wileński).
- Анненков, Н.И. (Ed.). (1878). *Ботанический словарь* [...]. СанктПетербург.
- Ахтаров, Б. (Ed.). (1939). *Материали за български ботаниченъ речникъ*. София.
- Меркулова, В.А. (1967). *Очерки по русской номенклатуре растений. Травы, грибы, ягоды*. Москва.
- Сабадош, І.В. (2014). *Історія української ботанічної лексики (XIX–початок XX ст.)*. Ужгород.

[References]

- Akhtarov, B. (Ed.). (1939). *Materiali za balgarski botanichenъ rechnikъ*. Sofija.
- Annenkov, N.I. (Ed.). (1878). *Botanicheskiy slovar'*. SanktPeterburg.
- Bańkowski, A. (2000). *Etymologiczny słownik języka polskiego* (T. 1–2: A–P) [Bańkowski ESJP]. Warszawa.
- Bobrowicz, G. (online). *Słownik polskiego języka przyrodniczego*. <http://bobrowicz.eu/pl/sownik-przyrodniczy/> (dostęp: 27.11.2023).
- Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego* [Boryś SEJP]. Kraków.
- Buffa, F. (1972). *Vznik a vývin slovenskej botanickej nomenklatury. K histórii slovenského odborného slovníka*. Bratislava.
- Calepinus, A. (1590). *Dictionarivm Vndecim Lingvarvm* [...]. Basileae.
- Dębowski, P., & Waniakowa, J. (2019). Semantic Motivation of Plant Names as Part of their Etymology. W A. Villalva, & G. Williams (Red.). *The Landscape of Lexicography* (ss. 173–200). Lisboa ; Aveiro.
- Falimirz, S. (1534). *O ziołach i mocy jich*. Kraków.
- Genaust, H. (2005). *Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen*. Dritte, vollständig überarbeitete und erweiterte Ausgabe. Hamburg.
- Jundziłł, J. (1830). *Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących iako i oswojonych podług wydania szesnastego układu roślin Linneusza*. Wilno.
- Jundziłł, S.B. (1811). *Opisanie roślin litewskich według układu Linneusza*, Wilno.
- Kamper-Warejko, J. (2009). XVI-wieczne nazwy polskich roślin jako świadectwo rozwoju języka. Na podstawie «Ksiąg o gospodarstwie» Piotra Krescencjusza. W D. Bieńkowska, A. Lenartowicz (Red.). *Tajemnice rozwoju* (ss. 223–234). Łódź.
- Kamper-Warejko, J. (2016) *Słownictwo botaniczne w polskim tłumaczeniu „Ksiąg o gospodarstwie” (1571) Piotra Krescencjusza na tle epoki*. Toruń.
- Karaś, M., Urbańczyk, S., Reichan, J., & Okoniowa J. (1979–2018). *Słownik gwar polskich* [SGP]. Opr. przez Pracownię Dialektologii Polskiej (dawniej: Zakład Dialektologii Polskiej) Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie. Wrocław; Kraków etc.

- Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich* [K] (T. 1–6). Kraków.
- Karłowicz, J., Kryński, A., & Niedźwiedzki, W. (1900–1927). *Słownik języka polskiego* [SW] (T. 1–8). Warszawa (Tzw. Słownik warszawski).
- Kluk, J.K. (1786–1788) *Dykcyonarz roślinny* [...] (T. 1–3). Warszawa [Przedruk techniką fotooffsetową, Warszawa 1985].
- Knapiusz, G. (1621–1632). *Thesaurus polono-latino-graecus in tres tomos divisus* [Knapiusz TPLG] (T. 1–3). Cracoviae.
- Lajnert, J. (1954). *Rostlinske mjena serbske, němske, laćanske rjadowane po přirodnym systemje*. Berlin.
- Linde, S.B. (1807–1814). *Słownik języka polskiego* [Linde SJP] (T. 1–6). Warszawa.
- Machek, V. (1954). *Česká a slovenská jména rostlin*. Praha.
- Majewski, E. (1889–1898). *Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich* [...] [Majewski SN] (T. 1–2). Warszawa.
- Makowiecki, S. (1936). *Słownik botaniczny lacińsko-maloruski*. Kraków.
- Marcin z Urzędowa (1595). *Herbarz polski* [...]. Kraków.
- Marzell, H. (2000). *Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen* (T. 1–5). Lizenzausgabe Parkland Verlag, Fotomechanischer Nachdruck der Erstausgabe 1943–1958. Köln.
- Mayenowa, M.R., Peplowski, F., & Mrowcewicz, K. (Red.). (1966–). *Słownik polszczyzny XVI wieku* [SP XVI] (T. 1–36). Wrocław etc.
- Mączyński, J. (1564). *Lexicon Latino Polonicum ex optimis latinae linguae Scriptoribus concinnatum*. Regiomonti Borussiae [Konigsberg].
- Merkulova, V.A. (1967). *Očerki po russkoy nomenklature rasteniy. Travy, griby, yagody*. Moskva.
- Murmeliusz, J. (1526). *Dictionarium variarum rerum* [...]. Cracoviae.
- Murmeliusz, J. (1615). *Dictionarium trium linguarum*, nowo wydany przez J. Sibenychera. Kraków.
- Pelcowa, H. (2017). *Słownik gwar Lubelszczyzny* (T. 5: *Świat roślin*) [SGL]. Lublin.
- Radyserb-Wjela, J. (1909). *Serbske rostlinske mjena w dvěmaj džělomaj a sedmjoch stawach po abejcejskim rjedze*. Čestny pomnik za serbskeho přirodospytnika njeboh Michała Rostoka zestajał njeboh Jan Radyserb-Wjela, zrjadował a za čiść přihotował Matej Urban. Budyšin.
- Robotycki, Cz. (Red.). (1995). *Układ słów kluczowych dla bazy danych o źródłach etnograficznych (kultura ludowa Karpat polskich)* [USK]. Kraków.
- Rogowska-Cybulska, E. (2005). *Gwarowy obraz roślin w świetle aktywności nominacyjnej ich nazw (na przykładzie gwary wsi Wagi w powiecie łomżyńskim)*. Gdańsk.
- Rostafiński, J. (1900). *Słownik polskich imion rodzajów oraz wyższych skupień roślin poprzedzony historyczną rozprawą o źródłach*. Kraków.
- Rostafiński, J. (MCM). *Symbola ad historiam naturalem medii aevi* [...] [Symb.] (T. 1–2). Cracoviae.
- Rystonová, I. (2007). *Průvodce lidovými názvy rostlin i jiných léčivých přírodnin a jejich produktu*. Praha.
- Sabadosh, I. (2014). *Istoriya ukrajyns'koyi botanichnoyi leksyky (XIX–pochatok XX st.)*, Uzhhorod.
- Siennik, M. (1564). *Lekarstwa doświadczone* [...]. Kraków.

- Siennik, M. (1568). *Herbarz, to iest zioł tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie* [...]. Kraków.
- Sławski, F. (1952–1982). *Słownik etymologiczny języka polskiego* [Sławski SEJP] (T. 1–5: A–Ł). Kraków.
- Spiczynski, H. (1542). *O ziołach tutecznych y zamorskich y mocy ich* [...]. Kraków.
- Spólnik, A. (1990). *Nazwy polskich roślin do XVIII wieku* (Prace Komisji Językoznawstwa PAN w Krakowie ; 58). Wrocław etc.
- Syrenius, S. (1613). *Zielnik Herbarzem z języka Łacińskiego zowią* [...] [Syreniusz]. Cracoviae.
- Szcześniak, K. (2022). *Świat zamów światem roślin na pograniczu wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny*. Gdańsk.
- Szymon z Łowicza, (1537). *Enchiridion medicinae* [...]. Kraków.
- Trotz, M.A. (1764). *Nowy dykjonarz, to jest mownik polsko-niemiecko-francuski* [...]. Leipzig.
- Urbańczyk, S. (Red.). (1953–2002). *Słownik staropolski* [SSStp.] (T. 1–11). Wrocław.
- Vasmer, M. (1953–1958). *Russisches etymologisches Wörterbuch* [Vasmer REW] (T. 1–3). Heidelberg.
- Waga, A. (1849). *Flora polska. Rejestra*, Warszawa.
- Waniakowa, J. (2012). *Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim. Zagadnienia ogólne*. Kraków.
- Waniakowa, J. (2017). The problem of plant identification in etymological research on Slavic phytonyms. W I. Janyškova, H. Karlikova, & V. Boček (Red.). *Etymological research into Czech. Proceedings of the Etymological Symposium Brno 2017, 12–14 September 2017, Brno* (s. 459–470). (Studia etymologica Brunensia, Vol. 22). Praha.
- Wierzbička, A. (2023). *Nazwy roślin jako zwierciadło wiejskiego świata (na materiale gwary kujawskiej)*. Łódź.
- Wróbel, H. (2004). *Związki staroczesko-staropolskie w terminologii botanicznej*. Kraków [Przedruk z: *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach. Prace Katedry Języka Polskiego*, 2 (1962), 105–137].
- Zaręba, A. (1960). Z geografii słowiańskich nazw chwastów. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 24; *Prace Językoznawcze*, 3, 15–50.
- Zdanowicz, A., Szyszko, M.B., & Filipowicz, J. i in. (1861). *Słownik języka polskiego* [SWil] (T. 1–2). Wilno (Tzw. Słownik wileński).

Summary

Problems with plant names in connection with the development of botanical taxonomy (using the example of selected names of the common corn-cockle, *Agrostemma githago* L.)

The aim of this article is to demonstrate the impact of historical changes in botanical taxonomy on the assignment of plant names to specific genera and species. Using selected names of the common corn-cockle, *Agrostemma githago* L., the author illustrates the challenges faced by researchers of plant names, examining them from a diachronic perspective. She concludes that both the initial taxonomic instability and the centuries-long development of botanical taxonomy – from ancient times to the present – constitute some of the most significant reasons for identification difficulties in plant names.

Keywords: plant names, semantic motivation, etymology, botanical taxonomy.